

Okul Rehberliği ve Danışmanlığı Alanında Çağdaş Bir Yaklaşım: Kapsamlı Rehberlik Program Modeli

Süleyman Doğan*

ÖZET

Bu çalışmada, çağdaş bir okul rehberlik ve psikolojik danışma programı olan Kapsamlı Rehberlik Program Modeli incelenmektedir. Kapsamlı Rehberlik Program Modeli, A.B.D. Missouri Üniversitesinde Norman C. Gysbers tarafından geliştirilmiştir. Bu program modelinin tanıtılmasının iki temel gerekçesi vardır. Bunlar: 1) somut ve kavramsal bir temelinin olması, 2) okullarda yoğun ve başarılı bir şekilde uygulanması sonucunda geçerliliğinin kanıtlanmasıdır. Yazıda, önce okul rehberliği ve danışmanlığı alanındaki geleneksel örgüt modelleri, kapsamlı rehberlik program modelinin tarihsel gelişimi ve niteliği incelenmektedir. Daha sonra, program modelinin sayıltıları, öğeleri ve örgütsel yapısı hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir. Ayrıca, sözkonusu program modelinin ülkemiz okullarında uygulanmasına ilişkin bazı öneriler sunulmaktadır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Kapsamlı Rehberlik Programı, Okul Rehberlik ve Psikolojik Danışma Programı.

SUMMARY: *A Contemporary Approach in School Guidance and Counseling Field: Comprehensive Guidance Program Model*

In this study, a contemporary school guidance and counseling program, Comprehensive Guidance Program Model, is reviewed. Comprehensive Guidance Program Model was developed by Norman C. Gysbers at the University of Missouri in U.S.A. The two main reasons for presenting this program are that the program 1) have a solid conceptual foundation and 2)

be field validated through extensive and successful use in school programs. In the article, at first, the traditional organizational patterns in school guidance and counseling field, the historical development and the nature of the comprehensive guidance program model are reviewed. Then, the assumptions, the elements and the organizational framework of the program model are explained in detail. Besides, some recommendations related to practicing this program model in Turkish schools are made.

KEY WORDS: Comprehensive Guidance Program, School Guidance and Counseling Program.

GİRİŞ

1970'li yıllardan beri AB.D.'de okul rehberliği ve danışmanlığı alanının öncülere, "Kapsamlı, Gelişimsel Rehberlik ve Psikolojik Danışma Program Modeli" adında somut ve uygulanabilir bir yaklaşımı önermektedirler (VanZandt ve Buchan, 1997). Bu çalışmada, kapsamlı ve gelişimsel rehberlik program modeli ve bu modelin temel öğeleri hakkında bilgi verilmektedir.

Son yıllarda, okul rehberliği ve danışmanlığı alanında program-odaklı gelişimsel rehberlik ve psikolojik danışma yaklaşımının yeniden gündeme geldiği bilinen bir olgudur. Aslında, öteden beri okul rehberlik ve psikolojik danışma programlarını geliştirme çabaları sürmekteydi (Snyder ve Daly, 1993). Bu konudaki ihtiyacı karşılamak ve okul psikolojik danışmanlarına yardımcı olmak üzere 1980'li yılların sonlarında iki önemli kitabın yayımlandığı görülmektedir. Bunlar; 1987 yılında Robert D. Myrick tarafından yazılan "Developmental Guidance and Counseling: A

*Prof. Dr., G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı Öğretim Üyesi.

Practical Approach" adlı kitap ve 1988 yılında Norman C. Gysbers tarafından yazılan "**Developing and Managing Your School Guidance Program**" adlı kitaptır.

Bu program modellerinin geliştirildiği yıllarda, bazı okulların gönüllü olarak kapsamlı, gelişimsel rehberlik ve psikolojik danışma programlarının değişik modellerini deneyerek pratik değeri olan birtakım uygulamalar yaptıkları görülmektedir. Borders ve Drury (1992), bu dönemde rehberlik ve psikolojik danışma programlarının okullarda uygulanmasının gerekliliği konusunda oldukça yaygın bir kabul ve uzlaşmanın olduğunu ileri sürmektedirler.

Okul Rehberliği ve Danışmanlığı Alanında Geleneksel Örgüt Modelleri

Okul psikolojik danışmanı, genellikle öğrenci kişilik hizmetleri veya öğrenci hizmetleri olarak adlandırılan yönetsel bir yapı çerçevesinde geleneksel rehberlik ve psikolojik danışma örgüt modellerinden birinin uygulandığı okullarda görev yapar. Bu örgüt modelleri: 1) servis modeli, 2) süreç modeli ve 3) görevler modeli'dir. Aslında, okulların büyük bir kısmında bu üç modelin birleşmesinden oluşan bir örgüt modeli uygulanmaktadır.

1. Servis Modeli: Bu model özünü 1920'li yıllarda geçerli olan rehberlik anlayışından almakta ve rehberlik ve psikolojik danışma etkinliklerini bireyi tanıma, bilgi verme, psikolojik danışma, yerleştirme ve izleme gibi önemli servisler şeklinde formüle etmektedir (Erkan, 1995a). Gysbers ve Henderson (1997), bu modeli: a) daha çok ortaöğretim okullarına yönelik olması, b) öğrencilerde oluşturulması düşünülen davranış değişikliklerini tanımlamaya ve oluşturulan davranış değişikliklerini değerlendirmeye pek uygun olmaması ve e) psikolojik danışmanın zamanını nasıl kullanması gerektiği konusuna açıklık getirmemesi gibi nedenlerden dolayı sınırlı bulmaktadırlar.

2. Süreç Modeli: Bu model ise özünü 1940'lı yıllarda geçerli olan rehberlik anlayışından almaktadır. Bu modelde, verilen hizmetlerde psikolojik danışma, kon-

sültasyon ve koordinasyonun klinik ve terapötik boyutları üzerinde durulmaktadır. Bu model hem ilköğretim hem de ortaöğretim okullarında uygulanabildiği için dikkatleri üzerine çekmektedir. Ancak, bu modelin servis modelinin bazı sınırlılıklarını paylaştığı ileri sürülmektedir. Bu sınırlılıklar: 1) öğrencilerde oluşturulması düşünülen davranış değişikliklerini tanımlamaya ve oluşturulan davranış değişikliklerini değerlendirmeye pek elverişli olmaması ve 2) psikolojik danışmanın zamanını nasıl kullanması gerektiği konusuna açıklık getirmemesidir.

3. Görevler Modeli: Bu modelde psikolojik danışmanın görevleri basit bir şekilde listelenmektedir. Bu listenin olabildiğince çok sayıda görevi (20-30) içermesi öngörülür ve genellikle en son görev de şöyle ifade edilir: "Zaman zaman verilen diğer görevleri de yapar." İlköğretim ve ortaöğretim okullarında görev yapan psikolojik danışmanlar bu modeli uygulayabilmektedirler. Ancak, bu modelde hem öğrencide meydana gelen davranış değişikliklerini değerlendirmek güçtür hem de okul psikolojik danışmanının zamanını verimli bir şekilde kullanması mümkün değildir.

Bu geleneksel rehberlik ve psikolojik danışma örgüt modelleri, rehberlik ve psikolojik danışma programı yerine psikolojik danışmanın pozisyonunu vurgulamaktadır. Bu nedenle, rehberlik ve psikolojik danışma, çoğu kimse tarafından yardımcı-destek hizmeti olarak algılanmaktadır. Öte yandan, okullarda rehberlik ve psikolojik danışma programlarına ilişkin herhangi bir somut düzenleme olmadığı için okul psikolojik danışman programı esnek, görevi hafif ve boş zamanı oldukça fazla bir eleman olarak algılanmaktadır. Bu durum, psikolojik danışmanın asli görevleri dışında birtakım ek görevler üstlenmesine neden olmaktadır (Gysbers, 1992).

Kapsamlı Rehberlik Program Modeli

Kapsamlı rehberlik program modeli, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin işlevini, salt üst okul ve meslek seçimi ya da kriz durumlarında müdahale etme şeklinde formüle eden geleneksel rehberlik ve psikolojik danışma yaklaşımlarına tepki olarak doğmuş-

tur. Bu model, kuramsal temelini 1960'lı yıllarda gündeme gelen gelişimsel rehberlik ve psikolojik danışma yaklaşımından almıştır. Gelişimsel rehberlik ve psikolojik danışma yaklaşımı, bireyin sürekli kendini geliştirme ve ilerleme çabası içinde olan bir varlık olduğu anlayışına dayanmakta ve insan gelişiminin aşamalı olarak birini izleyen dönemlerini temel almaktadır.

Gelişimsel yaklaşım, öğrenciye, gerek okulda gerekse yetişkin yaşamda başarılı olması için ihtiyaç duyduğu beceri ve yaşantıları kazandırmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin temel işlevi, içinde buldukları gelişim dönemlerinin gelişim görevlerini başarılı bir şekilde tamamlamaları için öğrencilere yardım etmektir (Erkan, 1995a). Gelişimsel rehberlik ve psikolojik danışma programı, olumlu benlik kavramı geliştirme ve sürdürme, çalışma ve boş zamanları değerlendirme alışkanlıkları kazanma, karar verme becerilerini geliştirme, bireyin mevcut değer ve ilgilerini belirleme gibi konular üzerinde odaklanır (Myrick ve Myrick, 1990).

Öğrenci genellikle herhangi bir sorunu olduğunda, akademik alan seçimi yapmak zorunda kaldığında veya bir üst okula gitmeyi planladığında rehberlik ve psikolojik danışma servisine başvurur. Oysa ki, gelişimsel rehberlik ve psikolojik danışma yaklaşımına dayanan kapsamlı rehberlik programı okuldaki tüm öğrencilere ulaşmayı hedef alır. Bu öğrenciler: anaokuluna yeni başlayan, okuldan iş yaşamına geçiş yapmak isteyen, özürü, üstün yetenekli veya yetenekleri henüz keşfedilmemiş, akademik yönden güçsüz, haylaz, yaramaz, utangaç v.b. tüm öğrencilerdir. Bu öğrenciler okulun sunduğu bilgi, etkinlik, kaynak ve hizmetlerden yararlanma hakkına sahiptirler.

Kapsamlı Rehberlik Program Modelinin Niteliği

Kapsamlı rehberlik program modeli, rehberlik ve psikolojik danışma etkinliklerinin anaokulundan lisenin sonunda kadar kapsamlı ve sistematik bir şekilde planlanması, geliştirilmesi, uygulanması ve değerlendirilmesinden ibarettir. Gysbers, Hughey, Starr ve Lapan (1992), kapsamlı rehberlik program modelinin dayandığı temel sayıtları şöyle sıralamaktadırlar: 1)

programın tüm öğrencilere yönelik olması, 2) rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri için programlı bir yaklaşımın benimsenmesi, 3) ölçülebilir ve değerlendirilebilir bir program olması.

Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin seçme, yerleştirme ve uyum gibi temel işlev ve etkinlikleri bu modelin kapsamında ancak, gelişim kavramı çerçevesinde ele alınmaktadır. Kapsamlı rehberlik program modelinin iskeletini mesleki rehberlik ve psikolojik danışman-klinik servisler oluşturmaktadır.

Kapsamlı Rehberlik Program Modelinin Sayıtları

Kapsamlı rehberlik program modelinin dayandığı birtakım sayıtlar vardır. Bu sayıtlar, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin okullarda örgütlenme ve yürütme esaslarını oluşturur. Söz konusu öncülleri şöyle sıralamak olasıdır:

1. Rehberlik ve Psikolojik Danışma Bir Programdır: Rehberlik ve psikolojik danışma programı, diğer eğitim programlarının sahip olduğu özelliklere sahiptir. Bu özellikler: a) öğrenci yeterlikleri, b) öğrencilerin bu yeterlikleri kazanmaları için gerekli süreç ve etkinlikler, c) profesyonel personel, d) materyal ve kaynaklar ve e) değerlendirmedir.

2. Rehberlik ve Psikolojik Danışma Programı Gelişimsel ve Kapsamlıdır: Kriz durumlarında öğrencilere müdahale edilmesi bir zorunluluktur. Ancak, kapsamlı ve gelişimsel programın temel amacı, öğrencilerin birtakım deneyimler kazanmasını sağlayarak gelişmeleri için yardımcı olmaktır. Rehberlik ve psikolojik danışma programı bireyi tanıma, bilgi verme, konsültasyon, psikolojik danışma, sevk (havale etme), yerleştirme ve izleme gibi etkinlik ve servislerin tümünü içeren kapsamlı bir programdır.

3. Rehberlik ve Psikolojik Danışma Programı Ekip Çalışmasını Öngörür: Kapsamlı, gelişimsel rehberlik ve psikolojik danışma programı, okuldaki tüm personelin programa katılmasını öngörür. Okul psikolojik danışmanı hem doğrudan öğrencilere hizmet verir hem de diğer psikolojik danışma ve rehberlik personeli,

okul personeli, ana-babalar ve ruhsağılığı hizmeti veren kamu ya da özel kuruluşlarla konsültasyon ve işbirliği yapar.

Kapsamlı Rehberlik Program Modelinin Tarihsel Gelişimi

1950-1970'li yıllar arasında **psikolojik danışman-klinik servisler yaklaşımının** profesyonel kuram, eğitim ve uygulamaya egemen olduğu görülmektedir. Gysbers (1992)'e göre bu dönemde rehberlik ve psikolojik danışma yönetsel açıdan öğrenci kişilik hizmetleri kapsamında ve onun bir boyutu olarak ele alınmaktaydı. Rehberlik ve psikolojik danışma programından (rehberlik) çok **psikolojik danışman'ın pozisyonu ve psikolojik danışma** (süreç) önemseniyordu.

Oysaki, rehberlik ve psikolojik danışma tarihi incelendiğinde, rehberlik ve psikolojik danışmanın bu tarz bir yaklaşımla değil, meslek seçme ve yerleştirme işlemi olarak başladığı görülmektedir. Ancak, 1920'lerden itibaren psikolojik danışmayı vurgulayan daha **klinik yönelimli** bir yaklaşımın ortaya çıktığı gözlenmektedir. Böylece, uyum sağlamaya yönelik rehberlik ve psikolojik danışma dönemi başlamıştır.

1920'li yılların sonları ve 1930'lu yılların başlarında rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerini okullarda örgütlemek amacıyla **servis modelinin** ortaya çıktığı görülmektedir. Yine, bu dönemde rehberlik ve psikolojik danışma alanının mesleki, eğitsel ve kişisel-sosyal boyutlarını içeren bir yardım hizmeti olarak belirlendiği gözlenmektedir. 1950-1960 yılları arasında ise rehberlik ve psikolojik danışma alanının **psikolojik danışma ve psikolojik danışman'ı** merkez alan bir anlayışla öğrenci kişilik hizmetleri kapsamında örgütlendiği bilinmektedir.

1974 yılında geliştirilen ilk özgün kapsamlı rehberlik program modeli birbirleriyle ilişkili üç temel işlevi temel olarak oluşturulmuştur (Gysbers, 1992). Bu işlevler: 1) öğretim programı temelli işlevler, 2) bireysel yardım temelli işlevler ve 3) müdahale (sorun-odaklı) işlevlerdir. Sözkonusu program 1978 yılında gözden geçirilerek gelişimsel bir rehberlik programı haline getirilmiştir. Bu programın öğeleri: 1) tanım, 2) gerekçe,

3) sayılıtlar, 4) içerik-modeli ve 5) süreç modeli şeklinde sıralanmıştır.

1978-1981 yılları arasında modelde başka düzenlemeler de yapılmıştır. Bu dönemde, sözkonusu modelin Amerika Birleşik Devletleri'nde ülke çapında kabul edildiği ve pek çok okulda uygulandığı görülmektedir. Bu uygulamaların bir sonucu olarak program daha da rafine hale getirilmiştir. Böylece, modelin temel yapısı oluşturularak "içerik modeli" ve "süreç modeli" kavramları programdan çıkarılmıştır (Gysbers ve Henderson, 1997).

Kapsamlı Rehberlik Program Modelinin Öğeleri

Gysbers ve Henderson (1997)'a göre kapsamlı rehberlik program modeli üç temel öğeden oluşmaktadır. Bunlar: 1) içerik, 2) örgütsel yapı ve 3) kaynaklardır.

1. İçerik

Model, insan gelişimine ilişkin üç alanı vurgulamaktadır. Bunlar: a) kendini-tanım ve kişilerarası ilişkiler (self-knowledge and interpersonal skills), b) yaşam rolleri, ortamlar-çevre ve olaylar (life roles, settings and events), c) mesleki plân yapmadır (life-career planning). Programın içeriğini bu alanların gerektirdiği öğrenci yeterlikleri oluşturmaktadır (Gysbers, 1992).

a) Kendini-Tanım ve Kişilerarası İlişkiler: Bu alan, öğrencinin kendini ve başkalarını tanıyıp kabul etmesi, ilişkiler kurup sürdürmesi ve yaşam boyu mesleki plânlamanın temelini oluşturan kişisel standartlar ve yaşam hedefinin anlamını geliştirme üzerinde odaklanmaktadır. Bu alan sayesinde öğrenci, kişilik özellikleri- ilgiler, amaçlar ve yetenekler-hakkında bilişlenmeye başlar. Gerçek ve ideal ben yönünden kendini tanıma ve kişilik özelliklerini analiz etme tekniklerini öğrenir (Gysbers ve Henderson, 1997).

b) Yaşam Roller, Ortamlar(Çevre) ve Olaylar: Bu alan, öğrenci dünyasının yapısını; sosyolojik, psikolojik ve ekonomik boyutlarını anlamak ve tanımak üzerinde odaklanmaktadır. Yaşam boyu mesleki gelişim

kavramı ile, öğrencilerin yaşam boyunca üstlendikleri çeşitli yaşam rolleri (öğrenen, yurttaş, tüketici), ortamlar (ev, okul, iş ve toplum) ve olayların (işe girme, evlilik ve emeklilik) birbiriyle olan ilişkisi kastedilmektedir. Öğrenci, değişimin çağdaş toplum üzerindeki potansiyel etkileri ve geleceğe ilişkin plân yapmanın gereği hakkında bilgi sahibi olur. Yaşamının farklı boyutları hakkında bilinçlenen öğrenci yaşam rolleri, ortamlar ve olayların karşılıklı etkileşimini anlayarak çeşitli yaşam biçimi kalıpları hakkında bilinçlenir (Gysbers, 1992).

c) Mesleki Plân Yapma: Bu alan, öğrencinin günlük yaşamda karar verme ve plân yapmanın önemini anlamasını ve beklenen mesleki karar ve planlarla ilgili kişilik özelliklerini gözden geçirmesini kolaylaştırır. Öğrencinin ilgi duyduğu bir mesleğin avantaj ve dez-avantajları hakkında bilgi sahibi olması gerektiğini vurgulamaktadır (Gysbers ve Henderson, 1994). Bu alanın temel amacı, mesleki plân yapmanın bir gereği olarak karar verme becerilerini geliştirmektir.

2. Örgütsel Yapı

Geleneksel rehberlik ve psikolojik danışma modeli, altı servisten (oryantasyon servisi, bilgi verme servisi, bireyi tanıma servisi, psikolojik danışma servisi, yerleştirme servisi ve izleme servisi) ve üç temel etkinlik alanından (eğitsel, kişisel-sosyal ve mesleki rehberlik ve psikolojik danışma) oluşmaktadır. Kapsamlı rehberlik program modeli ise iki temel kategori kapsamında yedi ögeyi içermektedir (Gysbers ve Henderson, 1997). Bunlar: a) yapısal kategori ve b) program kategorisidir.

a) Yapısal Kategori : Bu kategori: 1) tanım, 2) gerekçe ve 3) sayılıtları kapsamaktadır. Bu ögeler, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin tüm eğitim programının çekirdeğini oluşturduğunu vurgularken eğitim programının diğer boyutları ile rehberlik ve psikolojik danışma programı arasındaki ilişkiyi de tanımlamaktadır (Gysbers, 1992).

1. Tanım: Program tanımı, rehberlik ve psikolojik danışma programının temel işlevini (misyonusunu)

belirten cümleyi ve sözkonusu bu programın tüm eğitim programının çekirdeğini oluşturduğuna ilişkin vurguyu içerir.

2. Gerekçe: Gerekçe, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin eğitim sisteminin önemli bir ögesi olduğunu vurgulayarak kapsamlı rehberlik programının okulda uygulanması sonucu öğrencinin kazanacağı yeterliklerin gerekçelerini belirtir.

3. Sayılıtlar: Program belli sayılıtlara dayanır. Bu sayılıtlar programın dayandığı temel ilkelerdir. Kapsamlı rehberlik programının okulun öğretim programı ile uyumlu, gelişimsel ve tüm öğrencilere yönelik olduğunu ifade eden cümlelerdir.

b) Program Kategorisi: Program kategorisi dört ögeden oluşmaktadır. Bunlar: 1) rehberlik ve psikolojik danışma programı, 2) bireysel plan yapma, 3) müdahale (sorun-odaklı) servisleri ve 4) sistem desteğidir. Sözkonusu bu ögeler, temel etkinlikler ile rehberlik ve psikolojik danışma programında görevli olan personelin rol ve sorumluluklarını betimlemektedir.

1. Rehberlik ve Psikolojik Danışma Programı: Rehberlik ve psikolojik danışma programı kavramı, rehberlik ve psikolojik danışma programının tüm öğrencilerin sistematik ve ardışık bir şekilde öğrenecekleri bir içeriği kapsadığı sayılıtlarına dayanır. Program, öğrencilerin kazanmaları gereken yeterlikler ile bu yeterliklere erişmelerini sağlayacak etkinliklerden ibarettir (Gysbers ve ark., 1992).

Rehberlik ve psikolojik danışma programı, yapılandırılmış sınıf-içi etkinlikler ile öğrenci yeterlik alanları olarak nitelendirilen "kendini-tanım ve kişilerarası ilişkiler", "yaşam rolleri, ortamlar ve olaylar", ve "mesleki plân yapma" gibi üç temel yeterlik alanı etrafında örgütlenen etkinliklerden oluşmaktadır. Okul psikolojik danışmanı ve sınıf öğretmeni sınıfta, psikolojik danışma ve rehberlik servisinde veya okulun diğer ortamlarında psikolojik danışma ve rehberlik programının ünite ve etkinliklerini öğretmek için işbirliği yaparlar. Okul psikolojik danışmanı aynı zamanda meslek ve okul günleri gibi büyük grup etkinliklerini örgütler ve yönetir (Gysbers, 1992).

Dagley (1987), program temelli rehberlik ve psikolojik danışma etkinliklerini; a) dersler (mesleki gelişim ve psikolojik eğitim) ve b) üniteler (okuma ve ders çalışma alışkanlıkları, insan ilişkileri eğitimi ve iletişim becerileri, sağlık gelişimi ve boş zamanları değerlendirme becerileri, cinsellik, evlilik ve aile yaşamı, tüketici davranışı ve günlük yaşam, ahlak gelişimi, karar verme, amaç oluşturma, zamanı iyi kullanma ve stres azaltma becerileri) şeklinde sıralamaktadır.

2. Bireysel Plân Yapma: Bu öge amaçlarını, değerlerini, yetenek ve ilgilerini anlamak ve gelişimini periyodik olarak izlemek için öğrenciye yardımcı olur. Psikolojik danışman, "bireyi geliştirme ve yerleştirme uzmanı" olarak işlev yapar (Gysbers ve Henderson, 1997). Öğrencinin eğitsel, mesleki, kişisel amaç ve plaxılanını geliştirmesi, analiz etmesi ve değerlendirmesi için ana-babayla işbirliği yapmak esastır. Bireysel plân yapma: a) bireyi tanıma, b) bilgi verici danışma ve c) yerleştirme gibi etkinlikler yoluyla gerçekleştirilir.

Öğrencinin yetenek, ilgi, beceri ve başarısını değerlendirmesi ve yorumlaması bireyi tanıma yoluyla gerçekleşir. Öğrenci, bilgi verici danışma sayesinde kişisel, eğitsel ve mesleki amaçlarını planlamak ve gerçekleştirmek amacıyla kendi kişilik özelliklerine ilişkin bilgilerle iş ve çalışma yaşamı hakkındaki bilgileri birleştirir. Aynı şekilde, öğrenci yerleştirme sayesinde okuldan çalışma yaşamına veya ek eğitime geçiş yapar (Gysbers, 1992).

3. Müdahale (Sorun-Odaklı) Servisler: Öğrenci, öğretmen ve ana-babaların ihtiyaç ve sorunları psikolojik danışma, konsültasyon, havale etme (sevk) veya bilgi verme gibi bir müdahaleyi gerektiriyorsa, bu ihtiyaç ve sorunları gidermek amacıyla hemen yardım verilir. Müdahale servisleri konsültasyon, bireysel danışma, kriz danışmanlığı ve havale (sevk) etme gibi etkinliklerden ibarettir (Gysbers ve ark., 1992).

Okul psikolojik danışmanı, öğrencilerin kişisel, eğitsel ve mesleki sorunlarını çözmelerini kolaylaştıran çeşitli stratejileri uygulamaları için ana-baba, öğretmen, yönetici ve diğer eğitimcilere konsültasyon (müşavirlik) yapar.

Bireysel psikolojik danışma, kişilerarası ilişkiler ya da normal gelişim görevleriyle ilgili birtakım sorunları olan öğrencilere yönelik bireysel ya da küçük-gruplarla sağlanan bir yardımdır. Öğrencilere sorunlarının nedenleri, olası sonuçları ve çözüm yolları hakkında bilinçlenerek eyleme geçmeleri konusunda yardım edilir (Gysbers ve Henderson, 1997).

Kriz danışmanlığı ve destek, müdahale gerektiren öğrenciler ve onların ailelerine verilir. Bu durumda, psikolojik danışma doğal olarak kısa süreli ve geçici olmaktadır. Gerekliğinde danışan, yardım almak üzere başka kurumlara da havale (sevk) edilebilir.

Ruh sağlığı merkezleri, istihdam ve eğitim programları, mesleki rehabilitasyon, gençlik ve sosyal hizmet merkezleri ve özel eğitim okulları gibi kurumlar öğrencilerin havale (sevk) edilebileceği kurumlar arasında yer almaktadır.

Müdahale (sorun-odaklı) servisler, benzer sorunları olan öğrencilere yönelik yoğun küçük grup danışması yardımı da sağlar. Diğer profesyonel elemanlar ve gönüllü kişiler yerleştirme, izleme ve toplum-okul-ev ilişkileri gibi etkinlikleri yürütebilirler (Gysbers, 1992).

Dagley (1987)'e göre müdahale servisleri genellikle şu etkinlikleri yürütecek şekilde örgütlenir: a) gelişimsel rehberlik grupları (başarı için güdülenme, sınav kaygısını azaltma ve gevşeme eğitimi, ilaç ve uyuşturucu maddeler konusunda bilinçlenme, girişkenlik ve kendini-ifade etme eğitimi, okula yeni gelen ve okuldan ayrılan öğrencilere yönelik oryantasyon programları), b) grupla psikolojik danışma (ölümle başetme eğitimi, çatışmayı çözme, kişisel gelişim ve üvey anne/babaya uyum v.b.), e) bireysel psikolojik danışma (krize müdahale, kişisel gelişim), d) konsültasyon (personel ve havale etme) ve e) akran danışmanlığı.

4. Sistem Desteği: Sistem desteği de en az diğer üç öge kadar önemlidir. Bu ögenin amacı, hem yukarıda belirtilen üç ögeyi ve okulun diğer eğitsel programlarını desteklemek hem de çeşitli programlara dönük olarak yapılan konsültasyon, topluma ulaşma ve halkla ilişkileri desteklemektir (Gysbers ve ark., 1992). Sistem

desteğini sağlayan etkinlikler: a) araştırma ve geliştirme, b) personel/toplum ilişkileri, c) profesyonel gelişim, d) komiteler/danışma kurulları ve e) topluma ulaşmadır (Gysbers ve Henderson, 1997).

Araştırma ve geliştirme, rehberlik ve psikolojik danışma programlarının değerlendirilmesi, izleme çalışmalarının yapılması, rehberlik etkinliklerinin geliştirilmesi ve güncelleştirilmesi gibi konular üzerinde odaklanır. **Personel/toplum ilişkileri**, haftalık/aylık gazete ve dergiler, yerel medya, okul ve toplum temsilcileri yoluyla kurulur. **Mesleki gelişim**, hizmet-içi eğitime katılma, mesleki toplantılara devam etme, mezuniyet sonrası çalışmalar yapma ve literatürdeki yeni gelişmeleri izleme gibi etkinlikleri kapsayabilir. **Komiteler/danışma kurulları**, bölüm program komitelerinde, toplum komitelerinde ve danışma kurullarında görev yapmayı öngörür. **Topluma ulaşma** ise, okul psikolojik danışmanlarının toplum kaynakları, istihdam olanakları, sosyal hizmet merkezleri ve bölgesel iş talebi konularında bilgi sahibi olmalarını sağlayan birtakım etkinlikleri içerir (Gysbers, 1992; Gysbers ve Henderson, 1994).

Dagley (1987)'e göre sistem destek servisleri: a) personel geliştirme programı, b) standart test geliştirme programı, e) programı planlama ve yürütme, d) ana-baba eğitimi grupları, d) öğrenciyi yönlendirme, e) supervizyon, diğer yardım mesleklerinden olan kişiler ve akran danışmanlığı yapan kişilerin eğitimi, f) toplumla ilişkiler, g) materyal geliştirme, h) süreç ve ürün değerlendirme ve i) alternatif mali kaynaklardır.

Psikolojik danışman, sistem desteği hizmetlerini yürütürken zamanını çok dikkatli bir şekilde kullanması gerekir. Çünkü, rehberlik ve psikolojik danışma programını yürütmek, bireysel plan yapmak ve çeşitli müdahalelerde bulunmak gibi görevler okul psikolojik danışmanının öncelikli görevleri arasında yer almaktadır.

Rehberlik ve psikolojik danışma programının kapsadığı her etkinliği yürütmek için belli bir zaman dilimine ihtiyaç vardır. Bu nedenle, program için dengeli bir zaman çizelgesi yapılmalıdır. **Program için ayrılan zaman**, modelin en önemli boyutudur. Okul psikolojik danışmanının zamanını öncelikle ilk üç öge olmak üzere programın tüm öğelerine dengeli bir şekilde yayması gerektiği temel bir sayılı olarak kabul edilmekte-

dir. Psikolojik danışman'ın sistem desteği hizmetleri için ayıracağı zamanın yüzde 10-15 'ten fazla olmaması gerektiği ileri sürülmektedir. Ayrıca, programın her ögesi için ayrılan zamanın sınıf düzeyine bağlı olarak değişebileceği gerçeği bir ölçüt olarak kullanılmaktadır. Örneğin, okul psikolojik danışmanı ilköğretim düzeyinde zamanının büyük bir kısmını rehberlik ve psikolojik danışma programını yürütmek için ayırırken bireysel planlama için çok az zaman ayırır. Ortaöğretim düzeyinde bu durum tersine döner (Gysbers ve Henderson, 1997).

3. Kaynaklar

Bu öge üç kaynaktan oluşmaktadır. Bunlar: a) insan, b) mali ve c) politik kaynaklardır.

a) İnsan Ögesi: Okul psikolojik danışmanı, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerini sunan ve programı eşgüdümleyen yegane kişi olmasına karşın programın başarısı öğretmen, okul yöneticisi, ana-baba, toplumdaki diğer kişiler ve çalışma yaşamındaki bireylerin katılımı, işbirliği ve desteğine bağlıdır (Gysbers, 1992). Programın insan kaynağı desteğini sağlamak için bir okul/toplum danışma kurulu oluşturulmalıdır. Bu kurulun temel işlevi, rehberlik ve psikolojik danışma programıyla ilişkisi olan kişilerle görüş alışverişinde bulunarak destek hizmetlerini sağlamak; rehberlik ve psikolojik danışma programı, okul ve toplum arasında bir iletişim bağı kurmaktır.

b) Mali Kaynaklar: Mali kaynaklar bütçe, materyal, donanım ve çeşitli maddi olanaklardan ibarettir. Yeterli mali kaynak ve olanaklar rehberlik ve psikolojik danışma programı, bireysel plan yapma, müdahale (sorun-odaklı) servisleri ve sistem desteği gibi öğelerin etkililiğini artırır (Gysbers ve Henderson, 1997). Rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin gerektirdiği fiziki olanaklar, genellikle bireysel danışma odaları ile öğrencilerin eğitsel ve mesleki bilgileri içeren birtakım dokümanları gözden geçirebileceği bir bekleme salonundan ibarettir. Bireysel danışma sürekli verilen bir yardım olduğu için birkaç bireysel danışma odasına ihtiyaç vardır. Ayrıca, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması; tüm öğrenci, öğretmen, ana-baba ve toplumun bu hizmetlerden daha çok yararlanması sağlanması son derece önemlidir.

Rehberlik ve psikolojik danışma servisinin danışmanların rahat edebileceği bir şekilde döşenmesi gerekir. Bireysel ve grup etkinliklerinin gerektirdiği uygun koşulların sağlanması zorunludur (Gysbers, 1992).

c) Politik Kaynaklar: Başarılı bir rehberlik ve psikolojik danışma programının anahtarı, politik kaynakları harekete geçirmektir. Ülkemizde, rehberlik ve psikolojik danışma programının, "Okullarda Rehberlik ve Psikolojik Danışma Etkinlikleri Programı" adıyla Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından onaylanıp T.C. Resmi Gazete'de bir yönetmelik olarak yayınlanması politik kaynakları harekete geçirme işlemine bir örnek oluşturabilir.

Kapsamlı Rehberlik Program Modelinin Aşamaları

Kapsamlı rehberlik programının öngördüğü etkinlikler sistematik ve aşamalı bir süreç içinde gerçekleştirilir. Bu aşamalar: 1) plânlama, 2) örgütleme, 3) uygulama ve 4) değerlendirmedir (Erkan, 1995b, Mitchell ve Gysbers, 1980).

1. Plânlama: Okul rehberlik ve psikolojik danışma programlarının en çok ihmal edilen aşaması belki de planlama aşamasıdır. Plânlama aşaması : a) öğrencilerin değer ve özelliklerinin tanımlanmasını, b) bu değer ve niteliklere dayalı bir programın geliştirilmesini, e) program amaçlarının ifade edilmesini, d) program amaçlarına dayalı olarak beklenen öğrenci yeterliklerinin belirlenmesini, e) mevcut programın değerlendirilmesini ve f) her gelişim düzeyine uygun olan öncelikli öğrenci yeterliklerinin oluşturulmasını öngörür.

2. Örgütleme: Programın öncelikleri üzerinde uzlaşma sağlanır sağlanmaz planlama aşamasından örgütleme aşamasına geçilir. Bu aşama, ardışık ancak birbirleriyle ilişkili birtakım adımların atılmasını öngörmektedir. Bunlar: a) program hedeflerinin geliştirilmesi, b) program stratejilerinin seçilmesi, e) program öğelerinin belirlenmesi (personel görevlendirme, yer ve zaman ayırma), d) personel yeterliklerinin analiz edilmesi ve e) görevli personeli geliştirmeye yönelik bazı programların yürütülmesidir.

3. Uygulama: Kapsamlı rehberlik programının

uygulanması üç aşamada gerçekleşmektedir. Bunlar: a) ön bilgi için bazı ölçme araçlarının uygulanması, b) programın yürütülmesi ve c) değerlendirme verilerine dayalı olarak programda bazı değişikliklerin yapılmasıdır.

4. Değerlendirme: Aslında, kapsamlı rehberlik programının her aşaması kendi içinde bir değerlendirme sistemine sahiptir. Değerlendirme aşamasında: a) değerlendirme işlemi tarafında yanıtlanması gereken soruları formüle etme (hangi bilgilerin toplanacağına, nasıl analiz ve rapor edileceğine ilişkin sorular), b) değerlendirme desenini seçme, c) ölçme araçlarını seçme, d) bilgi toplama yöntemlerini geliştirme, e) görev alacak personeli ve bu personelin sorumluluklarını belirleme, f) toplanan verileri analiz edip kısaca özetleme ve g) değerlendirme raporunu hazırlama gibi işlemler yapılır.

Değerlendirme sonuçları, programı geliştirme ve yenileştirmede kullanıldığı ölçüde bir anlam ifade eder. Ayrıca, değerlendirme işleminin başarısı program geliştirmenin diğer süreçlerinin iyi planlanmış olması ile doğrudan ilgilidir. Programın amaçları, personelin rol ve işlevleri açık bir şekilde ifade edilmemişse değerlendirme işleminin başarıya ulaşması son derece güçtür (Erkan, 1995c).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kapsamlı rehberlik program modeli, tüm öğrencilere yönelik rehberlik ve psikolojik danışma etkinlikleri ile yapılandırılmış grup yaşantılarını önermektedir. Bu modelde yönetsel ve bürokratik işler, servis-yönelimli yaklaşım ve sınırlı değerlendirme anlayışı önemini yitirmektedir. Söz konusu program modelini eksiksiz bir şekilde uygulamak için programın şu özelliklere sahip olması gerekir:

1) Okulu yönetme ya da muhafaza etme yönelimli olmayıp, öğrenci-gelişim-yönelimli olması, 2) zamanı etkin bir şekilde kullanan ve yüzde yüz kapasiteyle işleyen bir program olması, 3) okulun açıldığı ilk günden itibaren başlayarak okulun kapandığı son güne kadar sürmesi, 4) pozisyon-odaklı olmayıp program-odaklı olması ve 5) klinik temelli olmayıp eğitim temelli olması.

Görüldüğü gibi, kapsamlı rehberlik program modeli okul rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin bütüncü bir yaklaşımla daha etkin ve işlevsel bir şekilde

sunulabileceğini ileri sürmektedir. Söz konusu modele göre, okul psikolojik danışman/danışmanlarının eşgüdümünde öğrenciyle ilişkili olan kişi, kurum ve kaynaklar harekete geçirildiği takdirde rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinden en yüksek verim elde edilebilir.

Kapsamlı rehberlik program modelinin ülkemiz koşullarında uygulanabilirliği ve işlerliği konusu tartışmaya değer gözükmektedir. Söz konusu program modeli, özellikle psikolojik danışman-öğretmen işbirliğini gerektirmektedir. Ancak, öğretmenlerin büyük bir bölümünün rehberlik konusunda yeterli formasyona sahip olmamaları ve psikolojik danışmanların daha çok sorun odaklı-klinik yaklaşım çerçevesinde işlev görmeleri, bu programın uygulanabilirliğini ve işlerliğini engelleyebilecek niteliktedir. Ayrıca, sınıfların çok kalabalık olması da söz konusu programın verimliliğini düşürebilir.

Bu program modelinin ülkemiz koşullarına uyarlanması konusu da son derece önemlidir. Programı ülke çapında yürürlüğe koymadan önce, ülkemiz koşullarında işleyip işlemediği hususunun açıklığa kavuşturulması gerekir. Bu nedenle, program öncelikle pilot çalışma olarak farklı yerleşim yerlerinde ve çeşitli okul kademelerinde belirli bir süre uygulanmalı ve uygulama sonuçları değerlendirildikten sonra karar verilmelidir. Ayrıca, yeterli alt yapıya ve nitelikli personele sahip olmayan bir programın başarı şansının düşük olduğu unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

Borders, L.D., ve Drury, S.M. (1992). Comprehensive school counseling programs: a review for policymakers and practitioners. *Journal of Counseling and Development*, 70, 487-495.

Dagle, J.C. (1987). A new look at developmental guidance: the hearthstone of school counseling. *The School Counselor*, November, 102-109.

Erkan, S. (1995a). Rehberlik programlarının geliştirilmesi. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Kış, 3, 86-91.

Erkan, S. (1995b). Kapsamlı rehberlik programları. *Milli Eğitim Dergisi*, 128, 39-44.

Erkan, S. (1995c). Rehberlik programlarının değerlendirilmesi. *Bilgi Çağında Eğitim*, Haziran, 14-18.

Gysbers, N.C. (1992). The comprehensive guidance program model. In G.R. Wallz ve I.I. Ellis (Eds.), *Counseling and Guidance in the Schools* (pp. 9-24). Washington, DC: National Education Association.

Gysbers, N.C., Hughey, K.F., Starr, M., ve Lapan, R.T. (1992). Improving school guidance programs: A framework for program, personnel, and results evaluation. *Journal of Counseling and Development*, 70, 565-570.

Gysbers, N.C., ve Henderson, P. (1994). *Developing and Managing Your School Guidance Program* (2nd. ed.), Alexandria, VA: American Counseling Association.

Gysbers, N.C., ve Henderson, P. (1997). Comprehensive guidance programs that work-II, Greensboro, NC: ERIC/CASS Publications.

Mitchell, A., ve Gysbers, N.C. (1980). Comprehensive school guidance programs. In *The Status of Guidance and Counseling in the Nation's Schools* (pp. 23-39). A Series of Issues Papers, Washington, DC: American Personnel and Guidance Association.

Myrick, R.D. ve Myrick, L.S. (1990). The teacher advisor program. An Arbor, MI: ERIC/CAPS.

Snyder, B.A., ve Daly, T.P. (1993). Restructuring guidance and counseling programs. *The School Counselor*, 41, 3643.

Vanzandt, Z., ve Buchan, B.N. (1997). *Lessons for life: Elementary grades, 1*, West Nyack, NY: The Center for Applied Research in Education.